

natančno dokumentirano, k vsakemu poglavju je pisec prispeval krajši tekst. Uvod v knjigo je napisal znani italijanski zgodovinar prve svetovne vojne Mario Isnenghi. Analiziral je pomen vojne fotografije, vrednost njenega sporočila in različnost njenega učinka. Objavljene fotografije govore o ozemljih, ki so blizu slovenske etnične meje. Prav na uvodnem mestu je Bucciol objavil tudi nekaj fotografij s soške fronte. Današnjega uporabnika knjige preseneča kvaliteta takratne fotografije in seveda natančnost pisnih podatkov o posameznem posnetku; ti podatki so nastajali sočasno.

Branko Marušič

L'Italia in esilio. L'emigrazione italiana in Francia tra le due guerre = L'Italie en exil. L'émigration italienne en France entre les deux guerres. (Roma 1993). 605 strani.

Leta 1984 je bil v Parizu ustanovljen Center za študije in dokumentacijo o italijanski emigraciji v Franciji (CEDEI). Center je v sodelovanju z italijanskim državnim arhivom iz Rima, študijskim centrom Pietro Gobetti iz Torina ter italijanskim kulturnim inštitutom v Parizu pripravil oktobra 1987 simpozij o italijanski emigraciji v Franciji v dvajsetih letih našega stoletja s sočasno razstavo fotografskega in drugega dokumentarnega gradiva. Gradivo strokovnega srečanja je izšlo leta 1988 v francoščini, razstavno gradivo pa je izšlo v dvojezični knjigi *L'Italia in esilio*; izdal jo je informacijski oddelek predsedstva italijanske vlade. Knjiga ni razstaveni katalog, saj prinaša več gradiva in se je časovno razširila tudi na trideseta leta. Ob slikovnem gradivu prinaša tudi več člankov. Italijanska emigracija v Franciji je med obema vojnama nosila izrazito političen pečat, z nastopom fašizma so se prav v Francijo zatekali v prvi vrsti italijanski socialistični in komunistični politiki in somišljeniki. Tako zastavljeno vsebinsko zasnovano knjige potrjuje tudi uvodni pozdrav predsednika italijanske republike Sandra Pertinija (iz leta 1984), ki je tudi živel kot emigrant v Franciji.

Knjiga je razdeljena na šest poglavij; dvem a uvodnima in splošno zasnovanima sledi tretje, ki opredeljuje udeležence v emigracijskem gibanju (socialisti, komunisti, popolari, anarhisti, komunistični disidenti). V tretjem poglavju je tudi gradivo o udeležbi emigrantov v španski državljanski vojni ter v francoskem odporu. Četrty del predstavlja posamezne emigrante v obliki biografskih prikazov. Peti je posvečen ekonomskim emigrantom in šesti del emigrantskemu tisku, bibliografiji in fotografskemu gradivu. Zakaj se zdi potrebno opozoriti na knjigo o italijanski emigraciji v Franciji? Razlog je zaradi italijanskih državljanov slovenske narodnosti, ki so bili zastopani kot politični in ekonomski emigranti. O njih iz knjige ne izvemo prav nič, dasiravno v Franciji živeli med političnimi emigranti na primer Stane Vilhar (koopirani član CK KPI), Anton Vodopivec, Anton Ukmar in drugi. Med avtorji besedil v knjigi omenimo vsaj Lea Valianija, Gaetana Arfeja in Carlo Gobetti; vseh piscev je preko 20.

Branko Marušič

Boris M. Gombač, Trst-Trieste – dve imeni, ena identiteta. Ljubljana: Narodni muzej; Trst : Tržaška založba, 1993. 181 strani.

Tržaški Slovenec Boris M. Gombač (začetno črko drugega imena uporablja predvsem zato, da se loči od svojega rojaka z enakim imenom in priimkom) je bil doslej v našem zgodovinoписju znan predvsem kot specialist za zgodovino delavskega gibanja. Njegovo delo z gornjim naslovom je zato majhno prese- nečenje, vendar le za tiste, ki ga bolje ne poznajo. Boris Gombač svoje navezanosti na Trst, tamkajšnje navade in kulturo ni nikoli skrival. Kljub službovanju v Ljubljani je s svojimi mislimi neprestano v rodnem mestu. Sad tega je tudi knjiga z gornjim naslovom.

Biti Tržčan je gotovo nekaj lepega, čeprav ne vselej tudi prijetnega. Najmanj prijetno pa je biti tržaški zgodovinar in Tržčan. Historiografija je namreč zelo prepojena s politiko. Slednja neprestano hlasta za rezultati zgodovinskega raziskovanja. Če ji dognanja ne ustrezajo, si poišče primerne zgodovino- pisce. Kakšni pretirani naporji za to niti niso potrebni.

V malokaterem mestu tako občutimo preteklost kot v Trstu. Tako njegov osrednji del kot okolica nam neprestano govorita o velikem razcvetu pod avstrijsko oblastjo. Čeprav je bilo veliko obdobje nje- govega razcveta končano že pred vključitvijo v Italijo, pa je njegovo propadanje z njo neločljivo povezano. V preteklosti so obstajale tudi drugačne možnosti, toda meščanstvo v Trstu si je izbralo tisto, ki ga je iz cvetočega velikega mesta pripeljalo v nepomembno provinco, ki v bistvu v državi nikogar ne zanima. Gombača ne zanima proces propadanja, ampak delež, ki so ga pri tem imeli zgodovinarji. Ker je to povezano tudi z odnosom do slovenskih someščanov, zlasti pa naravnega zaledja, je obračun avtorja s kolegi pravzaprav dvojen, saj je prizadet kot Slovenec in kot someščan. Zato se nam zdi, da je oznaka dela za »osmišljen sprehod skozi historiografijo zadnjih dvesto in nekaj let« preskromen in ne ustreza resnici. Iz knjige veje velika prizadetost – lastnost, ki je tuja bibliografiji.

Čeprav začena avtor z obravnavo tržaških zgodovinarjev v 17. stoletju, je težišče njegovega zani- manja na 19. in 20. stoletju, na času, ko postane aktualno nacionalno vprašanje, ki ga od srede prejšnjega stoletja začne dodatno zapletati še delavsko. Konflikt v Trstu je trojen in njegovi pojavi nas spominjajo na trikotnik: prizadeta stranka ima vedno občutek, da sta nasprotnika povezana in v premoči. Zato iščejo pomoč izven njega: pristaši Avstrije v nemštvu, Slovenci v slovanstvu in Italijani v priključitvi Italiji. Gombač ugotavlja med tržaškimi zgodovinarji, ki se ukvarjajo s preteklostjo mesta, dve temeljni skupini. Ena sega od Kandlerja preko Vivanteja in Cusina do Apiha in njegovih mlajših kolegov, ki so pretežno levo usmerjeni, druga pa od Tamara preko R. Timeusa in Valussija do naših sodobnikov, ki so blizu kla- sični meščanski liberalni in po zadnji vojni tudi demokrščanski usmeritvi. Na ti dve temeljni skupini se

veže nekaj desetih imen in historičnih del. Nobena teh linij ni čista; klasičen primer je Schiffrer; ločitev tudi ni ideološka, kot bi bilo mogoče razumeti gornji prikaz, ampak v bistvu strokovna. Prva skupina je namreč strokovno znala identificirati sile, ki so ustvarile Trst, drugi so se naslonili na mite, katerih začetnik je Rossetti. Po mnenju slednjih naj bi Trst prišel pod Habsburžane kot enakopraven partner, zato ima meščanstvo kot potomci starih Rimljanov posebne pravice. Te je Tamaro uporabil za opravičevanje protiaavstrijskih in odcepičenih teženj. Pomagal je ustvarjati mit o vedno italijanskem Trstu, v katerem ni prostora za Slovence. Ta skupina se v bistvu loči od prve v tem, da ni bila sposobna dojeti realnega pomena gospodarskega zaledja mesta; njegovo vlogo je prepotencirala, ustvarjala je podlago za mit o nujnosti osvoboditve italijanskih severovzhodnih pokrajin, do katere je potem prišlo po I. svetovni vojni. Nastavki za fašizem so evidenti. Enako je razvidna tudi krivda za dejstvo, da je fašizem dosegel med tržaškimi meščanstvom »tako visoko stopnjo kohezivnosti, kakršna je bila drugod v Italiji redkost«. Posledice teh razmer za Slovence poznamo in Gombačev odnos do teh zgodovinarjev nam je razumljiv. Zanimiv je avtorjev prikaz procesa, ki ga je v odnosu do naših rojakov opravilo tudi »napredno« zgodovinarstvo, kljub nedvomnim političnim simpatijam ne kaže prav nič strokovnega razumevanja za osebe in njihova dela, »ki nosijo blagovno znamko te stranke«.

Če bi za čas do konca II. svetovne vojne še kako pristali na opredelitev, da je Gombačevo delo sprehod skozi historiografijo o Trstu, pa tega na noben način ni mogoče za povojni čas. Avtor tu zaživi na nov način, strokovne sodbe in ocene garnira z osebnimi videnji stvari. Pod lupo vzame Univerzo in številne inštitute ter posameznike. Do vrste ljudi in njihovih del kaže nedvomno spoštovanje, čeprav se ne more izogniti negativnim posledicam sodbe, da so prav zgodovinarji po zadnji vojni pomagali rehabilitirati sloje, »ki so si najprej s fašizmom, pozneje pa s kolaboracionizmom zapravili možnost protagonizma« v političnem življenju. Zdi se, da je na nekaterih mestih malo podlegel generaciji, ki je dosegla vidne rezultate v sedemdesetih in osemdesetih letih. Z njegovimi sodbami o pomanjkanju propulzivnih raziskovalnih programov na tamkajšnji slovenski strani se bi lahko še mogoče strinjali, le vzroka ne bi iskali v Trstu ampak v Ljubljani. Tu desetletja ni bilo prave volje za diskusijo o neprijetnih temah, kakršne so fojbe in pobje v Porčinjcu, kar je težilo tudi Slovincem naklonjene kolege. V pomanjkanju enakopravnega dialoga so nam enostavno ušli. Slovenska stran zaradi zvestobe politiki ne pa stroki, zaradi nekaterih dreves ni videla gozda, razmeroma čisto pozicijo je spremenila v sumljivo končnico. Probleme, ki jih je ustvarila politika, bo poslej v okviru dvostranske strokovne komisije reševala stroka. Ne glede na izredno kritičen odnos do najbolj vplivnega dela tržaškega zgodovinarstva v obravnavanem obdobju konec Gombačeve knjige preveva optimizem. Stoletne izkušnje pa Slovincem še naprej narekujejo previdnost, ki jo zahteva duhovito izbran odlomek iz Brižinskih spomenikov na zadnji strani ovitka.

Delo Borisa M. Gombača je kronološko smiselno razdeljeno, opremljeno s številnimi opombami in bogatimi seznanji literature. Želeli bi nekoliko obširnejše podatke o posameznih zgodovinarjih, saj se je med številnimi imeni včasih težko znajti. Ne glede na občasne težave pri orientaciji po vsebini nam sproža številna vprašanja in želje. Skoraj gotovo bomo Slovenci potrebovali slovensko zgodovino Trsta; od italijanskih kolegov kljub dobri volji ni pričakovati čudežev. Slab okus, ki ga puščajo številna dela, nam ne govori toliko o zgodovini kot znanosti temveč bolj o ljudeh, ki so jih napisali. Veliko je zgodovinarjev, malo pa je resničnih raziskovalcev zgodovine. Gombač je opravil dragoceno analizo, ki nedvomno potrebuje soočenje z italijansko historiografijo in kliče po prevodu. Ne glede na rezultat te diskusije pa je jasno, da z njo Slovenci nismo dobili le enega izmed možnih pregledov zgodovine Trsta v zadnjih dveh stoletjih in nekaj desetletjih, ampak hkrati delo, ki je zaradi porekla avtorja postalo v trenutku svojega izida sestavni del njegove preteklosti.

Stane Granda

Jera Vodušek, **Prevzem oblasti 1944–46** Ljubljana : Cankarjeva založba 1992. 455 strani.

V času pospešene revizije slovenske sodobne zgodovine, oz. v času uporabe historiografije tudi v politične namene je kot naročeno izšlo delo Jere Vodušek Starič: *Prevzem oblasti, 1944–1946*. V knjigi je avtorica, kot dokaj pomenljivo pove že naslov, namenila svojo pozornost dramatičnemu obdobju konca druge svetovne vojne na naših tleh ali kot sama pravi »Knjiga opisuje revolucijo v Jugoslaviji in Sloveniji v njeni zmagovalni fazi«.

Delo vsebuje sedem temeljnih poglavij, v katerih sta obdelani zadnji dve leti vojne iz povsem političnozgodovinskih aspektov in po besedah avtorice, da bi odkrili mehanizme prihoda na oblast nove politične oligarhije. Prejšnja, ki je vsa medvojna leta vedrila in oblačila na Slovenskem, se je morala umakniti, nasilno odstranjena v izgubljenem boju za oblast. Seveda se ta dramatična borba v Sloveniji ni mogla odvijati, ne da bi bila uokvirjena v jugoslovanske oz. v širše mednarodne okvire, kar avtorica vestno beleži v bistvu od začetka do konca knjige. Sploh je pri celotnem branju opazna izrazita jugoslovanska poanta vsega dogajanja v takratni Sloveniji, kar delo sicer kvantitativno razširja, kvalitativno pa siromašči. Metodološki pristop k tako kompleksni problematiki narekuje – tudi zaradi izredne aktualnosti teme – ožene vprašanj na slovensko politično udejanjanje v tistem času. Čeprav seveda razumemo, da se je marsikaj dogajalo v Beogradu ali v neposredni okolici Tita, ne moremo mimo želje, da bi se raje privilegirala le slovenska zgodovina. To našo slovensko bitko, pa naj jo imenujemo kakorkoli že, gre v marsičem abstrahirati od dogodkov v Makedoniji, ki jih avtorica povzema po spominih Svetozarja Vukmanoviča-Tempa. Vprašanja, ki se pred slovensko zgodovinsko znanostjo nizajo v vse bolj dramatičnem tonu, nam mogoče zastirajo pogled na kompleksna zgodovinska dogajanja v vseh oblikah bivše Jugoslavije. Pa vendar so naša prioriteta. Tam, kjer se je Jera Vodušek Starič lotila bistva slovenske državljanske vojne, bitke za narodno osvoboditev ter zmagovitega pohoda revolucije, je nedvomno dosegla